

STREITMANN ANTAL (I.)

B E L A D U R A N C I

A Streitmann Antal (1850–1918) sajátos egyéniségéről, a Nagybecskerekén folytatott különleges tevékenységéről szóló történet kezdődhetne úgy is, ahogyan a mesék: „Egyszer volt, hol nem volt...”

Rejtélyes alakját ma már csak az emlékezet őrzi. Ténykedésének apró mozzanatai bukkannak elő a feledés homályából, melyeket talán sosem tudunk összeilleszteni egységes képpé. Szerényen élt, de energiája, kitartása és emberszeretete határtalan volt. Munkásságának, gazdag festői opusának csak a töredékét ismerhettük meg. Néhány írása megőrződött a folyóiratokban és a napilapokban, de sokoldalú tevékenységéről csak szűkszavú hírekből szerezhetünk tudomást. Nem tudjuk azt sem, hol található a sírja, és rokonairól vagy leszármazottairól sincsenek adataink.

Vukica Popović tette az elő kísérletet Streitmann munkásságának a felfedezésére A nagybecskereki festők műtermei – kétszáz év festészete Zrenjaninban 1740 és 1940 között című tanulmányával, illetve az 1969-ben megrendezett kiállítással. A zrenjanini muzeológus a következőket írta: „A nagybecskereki képzőművészet fejlődésének e rövid áttekintése során elérkeztünk az 1890. évig, amely megítélésünk szerint az új szemléletű festészet térhódításának a kezdetét jelenti a városban. Ebben az évben rendezték meg festőink első tárlatát, amelyen Streitmann Antal is kiállította portréit a fúutcai Mangold könyvkereskedés kirakatában.¹ Tanulmányában másutt a „nagybecskereki impresszionisták” tagjaként említi.

Érthető, hogy Streitmann Antal, a hosszú ideig feledésbe merült festő kiváltotta a vajdasági művészettörténészek érdeklődését, hiszen egy régi, haladó város – annak idején Torontál megye székhelye – művészeti életének volt az úttörője. Ma, az említett tárlat után harminc évvel, illetve a képzőművészet ismert központjának a 100. évfordulóján Streitmann Antal

¹ Vukica Popović: A nagybecskereki festők műtermei – kétszáz év festészete Zrenjaninban 1740 és 1940 között. Tárlatkatalógus. Zrenjanin, 1969

munkássága már nem lehet ismeretlen. Streitmann Antal ugyanis elindítója volt annak a folyamatnak, amely az Écskai Művésztelepnek és az egyedülálló Modern Művészetek Galériájának a megalapításához vezetett. Stipan Kopilović impresszionista festő, Pechán József, a pesti Művészház egyik alapítója és tagja és Raichle J. Ferenc, a szecessziós építészet eredeti alakja mellett a pedagógus, a formatervező és festő Streitmann Antalt a vajdasági művészet történetének jelentős alakjai között kell számon tartanunk.

A már említett századforduló évtizedeiben nehéz, a művészetre és a művészekre nézve pedig veszélyes is volt azt a jelmondatot szem előtt tartani, miszerint: „a legegységesebb művészet a legnemzetibb”², valamint megőrizni a mindennapok feszült nacionalizmusa közepette az alkotómunka becsületét. Veljko Petrović a szerb intelligencia, azaz a városi lakosság helyzetét felmérve 1927-ben a következőket írta: „Így már a 80-as évek végén a mi vajdasági életünkbe is beszűrődött a magyarosság: a magyar nyelv és szellemiség nemcsak az állami, a megyei és a községi szervek meg szervezettek hivatalos ügyintézésébe, hanem az autonóm, felekezeti iskolákba is, sőt többé-kevésbé a kereskedelembe is. Ezekben az években olyan apákat találni, akik német iskolákban tanultak, és törték a magyar nyelvet, és olyan fiúkat, akiknek a magyar nyelv ment a legjobban; ezt követte a szerb, többé-kevésbé köznyelvi szinten, csak annyira, hogy érintkezni tudjanak az ügyfelekkel s a vidéki parasztsággal; németül pedig egyáltalán nem vagy csak törve beszéltek. Ugyanez volt a helyzet egyfelől a kereskedő és a mester, másfelől a segéd és az inas viszonylatában is. Véleményünk szerint az akkori két nemzedék közötti szakadék mélyebb volt, mint ma a gyakran emlegetett háború előtti és háború utáni generáció között”.³

Ugyanerről az időszakról, „a nemzeti stílus” jelentkezéséről Németh Lajos a következőket írta: „A kor művészeti közgondolkodásában a nemzeti művészet foglalta el a központi helyet, a legkülönbözőbb eszmei és formai irányok választották – legalábbis szavakban – céljukként. Hol a függetlenségi harc legfőbb elemének, a magyarság önfenntartási ösztönének megnyilvánulásaként idézték, hol a nemzetiségekkel szembeni kultúrfőlény biztosítékának.”⁴

Streitmann szerényen, kitartóan, türelmesen és példamutatóan végezte sokrétű munkáját a soknemzetiségű környezetben. Mindenekelőtt pedagógus volt, a nagybecskereki gimnázium tanára. Lelkiismeretesen

² Fülep Lajos: A művészet forradalmától a nagy forradalomig. Cikkek, tanulmányok, I. kötet. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1974, 260. oldal

³ Veljko Petrović–Milan Kašanin. Srpska umetnost u Vojvodini. Matica srpska Kiadó, Újvidék, 1927, 121. oldal

⁴ Magyar művészet 1890–1919. Szerkesztette Németh Lajos. I. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1918, 101. oldal

végezte munkáját, halála alkalmával kollégájának, dr. Csaba Jenőnek a gyászbeszéde mégis igen szomorú képet festett a sorsáról: „Csak a szabadidejét szentelte a magyar kultúrának és ez a rövid pár napi óra eredményezett ennyit. Hát negyvenhárom évi tanárkodása? Ne feledjük, hogy Magyarországon volt tanár, ahol a tanárnak nincs tekintélye, csak becsülete, ahol a tanárnak élete lassú, lassú haldoklás, halála egy meg nem értett élet elmúlása. Évről-évre finomítja a rábízott kicsikék gondolatvilágát, lelkét és mégsem láthatja a munkája gyümölcsét, lebecsülik azok, akikért legtöbbet verejtékezett. Magyarországon ő volt az első, ki tanulmányozta a gyermeki lélek megnyilatkozását az alkotásban, ő volt a szószólója annak a pedagógiai elvnek, hogy a gyermek a rajzban ne utánozzon, hanem a saját egyéniségét fejtsse ki. Ő rendezett először gyermektanulmányi kiállítást hazánkban.”⁵

Valóban ő az akkor még ritka kivételnek számító, modern felfogású képzőművészeti pedagógusok közé tartozik. A képzőművészeti nevelés a népiskolákban című cikkében a jelentős tantárgy korszerűsítésének világszerte elért eredményeiről számolt be, s 1901-ben felhívta a rajztanárokat, hogy tanulmányozzák „a gyermekek ösztönös rajzkészségét, kutatásaik eredményeit pedig tegyék mindenki számára hozzáférhetővé”. Ő maga már nyilvánvalóan rendelkezett tapasztalatokkal e téren, amikor a tanügyi munkások szemináriumára bejelentette: „Az iskolai tananyag sokszínűségéről bizonyos képet kapunk abból a rajzgyűjteményből, amelyet a két nagybecskereki óvodában gyűjtöttünk össze...”⁶

Streitmann formatervező is volt, az első iparművészeink egyike. A múlt század nyolcvanas éveiben a bánáti falvakban és városokban szövőlányokat képezett ki a szövőműhelyek számára.

De mindenekelőtt festő volt élete végéig, a művészet elkötelezettje, a város képzőművészeti életének szervezője, mozgatóereje egész művészeti életének, összekötője a nagybányai és a gödöllői művésztelepnek, és mivel nitte, hogy a művésztelepek igen fontos szerepet töltenek be, lelkesen népszerűsítette őket.

Streitmann nem volt őslakosa a városnak, mégis szoros szálak fűzték Nagybecskerekhez, s tevékenysége kiterjedt az élet sok területére. A ma Romániához tartozó Nagykárolyon, az egykori Szatmár megyében született 1850-ben. Édesapja a Nagykárolyi Hírlap című helyi újságnak volt a szerkesztője. Szülei korán meghaltak. A gondját viselő rokonság a jogi tanulmányok felé irányította, mert abban látta legbiztosabbnak az egzisztenciáját. Valószínűleg a pedagógusi hivatás és a festői stúdiók

⁵ Dr. Csaba Jenő: Streitmann Antal 1850–1918. A kegyes-tanítórend vezetése alatt álló Nagybecskereki községi rom. kath. főgimnázium Értesítője. Közzéteszi Bartha György dr. igazgató, Pleitz Fer. Pál könyvnyomdája, Nagybecskereken, 1918

⁶ Streitmann Antal: A rajzoktatás a népiskolákban. Néptanoda. Nevelés-oktatásügyi hetilap, XXXIV. évf. Pécs, 1901. május 18., 20. és 21. szám

melletti döntése vezetett a rokonaival és a szülőhelyével való szakításhoz. Csupán feltételezzük, hogy miután Szatmárban és Nagykárolyon elvégezte iskoláit, és tudomást szerzett a Budapesti Országos Mintarajziskola és Felsőfokú Tanárképző 1871. évi megnyitásáról, úgy döntött hogy a fővárosban folytatja tanulmányait. Budapesten szerzett oklevelet 1876-ban. Jó diáknak bizonyult – az újságok szerint –, a tanulók munkáiból rendezett kiállításokon már 1875-ben kiemelkedtek munkái: egy abból az időből származó rajza, amely a Solymosi vár 1877-ben címet viseli, megtalálható Gerecze Péter A műemlékek helyrajzi emléke és irodalma című kötetének illusztrációi között.⁷

Streitmann nevét Nagybecskereken, ahol az egész életét leélte, első ízben 1879. november 29-én a gimnázium iktatókönyvében említik. Munkássága már kezdettől fogva kétfelé ágazott, „két sínen” futott. Mint tanár negyvenhárom évig hű maradt a gimnáziumhoz; ezzel egy időben – Hertelendy József főispán támogatásával – Nagybecskereken megalakította a Torontál Házipar Egyesületet. Már 1879. december 11-én a Torontál c. helyi lap egyik hírében Streitmann tettekeszségét fedezhetjük fel: „A nagybecskereki egyesült ipartársulat jövő évi január hó 17-én jótékonycélú tánczestélyt rendez, melynek tiszta jövedelme a felállítandó iskola és a tanoncok munkáiból rendezendő versenykiállítás fedezésére fog fordíttatni.”⁸

A Nagybecskerekre érkezett tanár nem késlekedett! A községi ipariskola az első két osztállyal 1880. március 7-én megnyílt, „a rajzot Streitmann Antal főgimnáziumi tanár és Hoffman Mátyás tanító, képesített rajztanár vették át”. Ettől kezdve haláláig a mindig tevékeny Streitmann állandóan szervezett, vezetett, tanított és festett. Teljes bizalmat élvezett a többnemzetiségű környezetben. A tanítványai, a szövönők és a kispárosok a szó szoros értelmében imádták (fáklyásmenetet rendeztek a tiszteletére); „ő a társasélet legrokonszenvesebb tagja”, mégsem ismeri fel senki a régi, elsárgult fényképeken, nincs benne a tiszteletbeli bizottságokban. „Nem lett a politikai ideálok apostola: tervét a tények mértékéhez szabta” – írta róla a már említett Csaba Jenő.

Nagybecskerek, a bánáti rónaság városa, már akkor, amikor ott Streitmann letelepedett, tiszteletreméltó hagyományokkal rendelkezett. Fényes Elek 1839-ben írta, hogy igen szép város cserépfedelű házaival és rendezett utcáival. Van öt temploma, megyeháza, postája, sóraktára, két kaszinója, színháza, két gyógyszerháza és sörgyára. A város kereskedelmi és ipari központ, mivel a Bega mentén terül el a Temesvártól a Tiszáig vezető víziút

⁷ Gerecze Péter: A műemlékek helyrajzi emléke és irodalma. 1906, 119. oldal (Streitmann Antal illusztr., a Solymosi vár 1877-ben)

⁸ Streitmann rajztanárnak a nevét először 1879-ben a Becskereki Piarista Gimnázium évkönyve említi, ami azt jelenti, hogy a Torontáli Házipar Egyesületet az 1878–79-es iskolaév folyamán alapították

közepe táján. Lakosai szerbek, németek, magyarok, románok és bolgárok voltak. „AXVIII. század negyvenes éveitől kezdve 200 éven keresztül kísérhetjük figyelemmel a város művelődésének történetét, s ezen belül a festészet folyamatos jelenlétét mindazon stíluskorszakokban, amelyek a 200 év alatt váltották egymást. (...) Becskerek hagyományosan gazdag képzőművészeti életében Konstantin Danil (1789–1875) jelentős szerepet töltött be. (...) Itt nőtt ki a XIX. század egyik legnagyobb képzőművésze, jó néhány szerb festőnek volt a tanára. (...) Tanítványai, illetve a hatása alá került festők között Đura Jaksić volt az egyik legjelentősebb (1832–1873)”,⁹ s amikor Streitmann a városba érkezett, fontos szerepet töltött be ott Johan Goigner (1837–1887) festő és fényképész.

A XIX. század második felében Becskereknek megvolt a maga igazi fényképésze is, Oldal István (1829–1916), aki az 1848-as szabadságharc után telepedett itt le, és rövid ideig a helyi zsidó iskolában rajztanár volt. Állandó jellegű fényképsz műtermet tartott, mely 1954-től kezdődően közel két évtizeden keresztül megszakítás nélkül működött, s elsőnek tekinthető nemcsak Vajdaságban, hanem az egész országban.¹⁰

A múlt század nyolcvanas éveinek kezdetén ebben a régi és haladó városban, Torontál megye székhelyén is megindult a kapitalizáció. Az akkor fejlett agrotechnikai intézkedések és a gépesítés mind gyakoribb alkalmazása révén hirtelen fejlődésnek indult a mezőgazdaság. A gabonakereskedők a Begán egész dereglyeflottákat indítottak. Az első gőzmalom 1868-ban kezdte meg működését, 1878-ban megalapították a Munkások Oktatási Egyesületét. A közeli Melence községben nagy lelkesedéssel bejelentették és 1879-ben ünnepélyesen meg is nyitották a Rusanda gyógyfürdőt. Amikor Streitmann Nagybecskerekre érkezett, az évszázad derekától fennálló gimnázium megnyitotta a nyolcadik osztályt, és bevezették az ábrázoló mértant mint tantárgyat.

Nagybecskereken 1880-ban 573 kisipari műhely működött 60 féle szakmával. A város lélekszáma 21 934 volt. 1882-ben működni kezdett a kenyérgyár, amelyben naponta hat tonna kenyeret sütöttek. Biztos jele volt ez a városiasodásnak: a kenyeret mind ritkábban sütötték az otthoni kemencékben, inkább a pékségben vásárolták, ugyanakkor azonban jelezte a napszámosok és az éhes földnélküliek számának hirtelen növekedését is. A századfordulón felszínre törő nincstelenség és kilátástalanság jelei képtelen helyzetet tükröztek: a kenyértengerben százezer éhezött.

Erről a korról, amelyben át- meg átiszövi egymást a tehetősek könyörtelensége és a vezető réteg megdöbbenő tehetetlensége, hű képet ad egy módfelett naiv határozat. A vasút közhírré tette, fűzfát ültetett a vasútvonal mellé, hogy kosárfonáshoz elegendő fűzfavesszőt biztosítson. Ezzel „kivántak hozzájárulni”

⁹ Vukica Popović, idézett tanulmány

¹⁰ Kalapis Zoltán: Bečkerecki svetlopisac. Újvidék, 1986, 7. oldal

a földműves lakosság körében a tömeges munkanélküliség fenyegető rémének a megszüntetéséhez.¹¹ Az illetékesek, hogy elhárítsák a katasztrófát, gyökeres intézkedések hiányában az egyedüli üdvözítő megoldást a háziipar megteremtésében látták, amely kiegészítő jövedelmet biztosított a falusi, leggyakrabban a sokgyermekes családokban.

A helyzetet meggyőzően ábrázolja a Torontál című lap 1890. augusztus 10-ei számának a melléklete (valószínűleg Streitmann írta), amelyben a nemzeti háziipar kérdése című cikkében többek között a következő olvasható: „...Tény, hogy hazánk 17 millió lakossága közül (ha 40 százalékot, mint kiskorúság miatt munkára alkalmatlant leütjük) 10 millió munkaképes kéz. ... legalább is 6 millió ember, az év kétharmadában vagyis 200 napon át semmikép nincs foglalkoztatva. ... Nézetünk szerint minden iparnak csírája a háziipar.”

Streitmann jogosan szolt hozzá a témához. Amikor a cikk megjelent, már tízévi tapasztalat állt mögötte. Ő ugyanis „a tervét a tények mértékéhez szabta”. A szönyegek jellemzőek e vidékre. Keleti színekben pompáznak a szöttesek és a népviseletek. A többnemzetiségű népművészet gazdagsága „az egzotikus áru olyan kincsesbányája”, amelyet minden kétséget kizáróan fel lehet kínálni a világpiacon, azonkívül a modern művészeket is alkotásra ihlették. A „tarka vásznak” szövése női foglalatosság, amelynek ezen a tájon mélyen gyökerező hagyományai voltak, csupán Nagybecskerekben több mint 200 szövőszék található. „Csak” munkába kell állítani azokat, beindítani, a többit már rá lehet bízni az előzőleg betanított lányok fogékonyságára és ügyes ujjaira.

Ezért Streitmann, nem sokkal a Becskerekben való letelepedése után, 1880-ban megalakította a Községi Ipariskolát. Csakhogy az ő elképzelése nem pontosan vágott egybe a városi előjáróság felfogásával. Már kezdettől fogva az iskolának számos nehézséggel kellett megküzdenie, a munka eléggé akadozva folyt. A zömében írástudatlan tanuló a nem rájuk méretezett tantervvel nehezen tudott megbirkózni. A városatyák érdeke a számtalan foglalkoztatásra való felaprózottság volt, „a mindenből egy kicsit, mindenkinek valamit” elgondolás azonban nem kínált semmilyen perspektívát. A társadalom rendszeres támogatása és a módszertan helyes iránya nélkül mind nyilvánvalóbbá vált, hogy így nem lehet eredményt felmutatni. „Streitmann Antal, az iskola egyik megteremtője – az 1881–82-es tanév végén – lemondott rajztanári állásáról”¹². Ez a lépése nem kishitűségéből fakadt, és nem is félreállást jelentett. Belátta, hogy új utakat kell keresnie. „Nincs az ipartestület működésében olyan mozzanat – írja Streitmann jó ismerője,

¹¹ Torontál. Nagybecskerek, 1879, dec. 25.

¹² Büchler Hugó: Nagybecskerek népoktatásának története. A Torontálmegyei Magyar Közművelődési Egyesület kiadása, 1913

Büchler Hugó – amelynek nem ő lett volna a lelke, sok esetben a kezdeményezője. Minden lehetőet elkövet, hogy a helyi ipart fejlessze.

Ezt célozta folytonos agitációja, szóban és írásban, tettel és áldozattal való igyekezete, hogy megteremtse Nagybecskereken a szövőiskolát.¹³

Mivel az iskolaalapításkor a városi és megyei adminisztrációval rossz tapasztalatokat szerzett, Streitmann az elkövetkező időszakban teljes egészében a maga alapította Torontál Háziiipar Egyesületre támaszkodott: önmagában egyesítette a rajztanárt és az iparművészt is, s eddig még nem tapasztalt „hadműveltebe” kezdett. A Torontál című lap az egymást követő számaiban tudósításokat tett közzé az egyesület tömegessé válásáról. Streitmann nagyon jól tudta, hogy a megye területén a padlásokon, elfeledve – akár több ezer szövőszék porosodott, amelyeket munkába lehetett állítani a háziipari paraszti kézművesség és az iskolázott formatervezők alkotásait ötvözve.

Már 1882. január 19-én a Torontál című lap Hírharang című rovatában felsorolja az egyesület új tagjait. Az előkelő személyiségek támogatták munkájukat, s csakhamar csatlakozott hozzájuk „a szerb földművesek szövetkezete Jarkovácon”, továbbá „a szanádi községi szegény alap” stb. „A rendes évi díjas tagok” közt először kerül említésre az eleméri Kovalszky Sára neve, aki később a nemzetközi iparkiallításokon szerez hírnevet.¹⁴

Streitmannak az volt a célja, hogy rendes és támogató tagok toborzásával létrehozza az érdekeltek erős egyesületét, akiknek a követelését méltányolja a minden jó kezdeményezés elé akadályt gördítő adminisztráció. Február elején az egyesület hatvan taggal gyarapodott; a katalinfalvi iskolaigazgató N. Wiskocsil 21 tagot toborzott. A megerősödött egyesület „az elhanyagolt háziiparnak emelése érdekében nagyobb feladatok megoldására is fog vállalkozhatni” – tudósított az újság.

Az év végén már láthatóak az eredmények. Október 26-ai újsághír: „Torontálmegyét a kereskedelemügyi miniszter felhívta, hogy nyisson szövőiskolát.” Végül 1882. december 14-én olvasható a Háziiipar Egyesület utolsó üléséről szóló jelentés: „17 alapító tag; 186 pártoló tag; 115 rendes tag. Határozatot hoztak arról is, hogy szövőműhelyeket kell alapítani Nagybecskereken, Nagyikindán és Nagy Szent Miklóson.”

Megfelelő előkészületek után a minisztérium készséges támogatásával 1883. október 29-én megnyílt Kikindán az első kisebb szövőiskola a környék szövőnőinek a betanítására.

1884. május 1-jén Nagybecskereken ünnepélyesen megnyitották a

³ Uo.

⁴ Kovalszky Sarolta személye még mindig talányos; több alkalommal említik mint a nemzetközi kiállítások jutalmazottját (Gellér Katalin–Keserű Katalin: A gödöllői nívésztelep. Corvina, Budapest, 1987)

Leányiparos-tanonciskolát, igazgatóvá Streitmann Antalt nevezték ki. Kezdetben 25 tanulója volt, a szövőségeket az állam adta. Azonnal bevonták azokat az érdekelt asszonyokat is, akik saját szövőséggel rendelkeztek, és be akartak kapcsolódni a korszerű formatervezők felügyelete mellett végzett ún. munkaformákba. A lányok a gyakorlati munka, „a faliszőnyeghez szükséges karton elkészítése mellett, rajzot és színtant is tanultak”. Már 1886-ban az ebben a művészi fokon oktató iskolában készült alkotások megjelentek a bécsi iparkiállításon; megérkeztek az első megrendelések is, többek között Viktor herceg udvara részére, aki a lakosztályát ezekkel „az ószerb motívumokkal díszített szőttésekkel” akarta szebbé tenni.

„Kezdetben szerb tarka vásznakot és torontáli szőnyeget csináltak, hogy a szőnyegmotívumokat kereskedelmi nivóra emeljék, később pedig átmentek a kötött szőnyegek gyártására és az iskola fennállásának negyedik évében, 1887-ben, a szegedi iparkiállításon ...” a szövőlányok is bemutatkoztak, és a közönség előtt alkották meg szőtteseiket. „Streitmann tanár valóságosan kézzelfoghatólag bizonyította be a kételkedőknek, hogy a falusi lányok munkája ez.”¹⁵

Az ugyancsak 1887-ben Nagyszentmiklóson megrendezett második Torontál megyei ipari kiállításról megjelent tudósítások is Streitmann akciójának gyors terjedéséről tudósítanak: „Itt látjuk a nagybecskereki, az eleméri és a törökbecsei szövőtelepeket, melyek hivatva vannak más telepek felállítására buzdítani, részint a torontálmegyei híres szövőipart fejleszteni.”

A szövőiskola termékeivel párhuzamosan ahol már perzsaszőnyeget is készítettek, a szövőiskola „kirendeltségeiként” első ízben jelentkeztek a szövőtelepek a saját termékeikkel. Szövőtelepek létesülnek Melencén, Vranjevón, Németeleméren, Becskereken stb., hogy a szövőnők körében népszerűsítsék a korszerű, széles szövőségeket. E szövőtelepek – szövőiskolai kirendeltségek – gyors létesítéséhez minden kétséget kizáróan hozzájárult az 1883-ban beindult Nagybecskerek–Nagykikinda vasútvonal. Mindenesetre Kovalszky Sarolta műhelye Németeleméren az elsők között alakult meg. Kovalszky Sarolta az iparművészet kiemelkedő egyénisége, az egyesületi tagok között is első. A Torontálmegyei Háziipar Egyesület 1890. május 18-án megtartott évi közgyűlésén Hertelendy József elnök, Streitmann Antal titkár mellett Kovalszky Sarolta az egyesület egyik vezető egyénisége és „a központi választmány tagja”.

Ennek az alkotói társaságnak egyre nő a tekintélye, ezért nem meglepő Hertelendy főispánnak a Torontálban megjelent felhívása, amellyel összetartásra és segítségre szólítja fel az embereket „Torontálmegye műipari kincsének, a szövőiparnak a fejlesztése köré”.

¹⁵ Büchler Hugó i. m.

Ez alatt az évtized alatt a városban intenzív kapitalizálódási folyamat ment végbe. A már említett kenyérgyár és az 1883-ban beindult vasútvonal mellett sorra nyíltak meg a műhelyek, azzal a céllal, hogy nagyobb üzemekké, gyárakká fejlődjenek. Ezek közé tartozott az 1884-ben megnyílt szappan- és viaszműhely, a mai Luxol szappangyár; az 1888-ban üzembe helyezett spirituszgyár; felépült a vármegyeháza, amelyet Lechner Ödön kiváló magyar építőművész tervezett; két új téglagyárat építettek stb. A már meglévő műhelyek mellett 1890-ben az újonnan kialakult körülményeknek megfelelő műhelyek egész sora nyílt meg, öntödék, géplakatosműhelyek, szerelőműhelyek és lakatosműhely! A „lehetetlen lehetőségek” századába való rohanás volt ez, nagy reményekkel és nem is éppen szerény élvárásokkal. Vészjelző volt azonban a *Torontál* című lapban 1889. augusztus 11-én közzétett hír, bármennyire békésen is hangzott: „A nagybecskereki szövőműhely fölösleges és nagy mennyiségben összehalmozódott pompás szőnyegkészletéből jókora mennyiséget ki fognak sorsolni!”

Sajnos, a hír nem kapta meg a jelentőségét megillető odafigyelést. Streitmann Antal, a közjóért és közérdekért fáradhatatlan energiával, odaadással dolgozó nemes lélek nem volt közgazdász, és az elkövetkező időszak „üzletembere” sem. A világpiac meghódítására irányuló elképzelésének szükségszerűen összeütközésbe kellett kerülnie a kor realitásával, és természetesen a fantáziaszegény, szűk látókörű kereskedőkével, a művészi értékről, az exkluzivitásról vagy a jó ízlésről nem is beszélve. Ő a „szegény sorsú lányait akarta megtanítani oly munkára, amely a megélhetés mellett biztosítja számukra a munka és az alkotás örömét is”. Azt az eszmét képviselte, hogy „a termék fontos és jövedelmező cikket képez, s a finom ízlést is műveli”. Összhangban is volt e nézete a kor időszerű eszméivel, az angol író- és művészcsoporthoz, a preraffaeliták művészcsoporthoz által képviselt eszmékkel, amely a művészet megújítását tűzte ki célul, és nagy hatást gyakorolt a művészetre általában, de különösen az akkor kibontakozóban lévő iparművészetre.

(Folytatjuk)

MIKULA Mária fordítása